

*Відокремлений структурний підрозділ  
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова  
«Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»  
Курси підвищення кваліфікації, стажування, спеціалізації керівних і  
педагогічних працівників професійних навчальних закладів*

**КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК Ю.І.**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ  
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

*підвищення кваліфікації педагогічних працівників  
професійно-технічних і вищих навчальних закладів  
I – II рівнів акредитації*

*Науково-методична розробка*

**Львів 2018**

**УДК 378.2 (09)**

Схвалено на засіданні науково-методичної ради Відокремленого структурного підрозділу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» (протокол № 10 від «14 листопада» 2018 р.)

**Автор:** Колісник-Гуменюк Ю.І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший викладач кафедри загальнотехнічних дисциплін і охорони праці відокремленого структурного підрозділу «Львівський навчально-науковий центр професійно-технічної освіти» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

#### **Рецензенти:**

**Литвин А.А.** завідувач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор пед. наук, професор

**Руденко Л.А.** Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кафедра практичної психології та педагогіки, доктор пед. наук, професор

#### **Колісник-Гуменюк Ю.І**

Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти: наук. метод. розробка/Ю.І. Колісник-Гуменюк. – Львів. : ЛННЦПО, 2018. – 38 с.

У науково-методичній розробці «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти» проаналізовано напрями розвитку однієї з важливих складових освітньої системи – вищої педагогічної освіти. З урахуванням нової парадигми освіти і сучасних методологічних підходів розглянуто теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів на різних етапах і рівнях навчання. Досліджено передумови, концептуальні засади і методологічні рівні підготовки викладачів.

Дана науково-методична розробка розрахована на слухачів курсів підвищення кваліфікації: педагогічних працівників професійно-технічних і вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації

**УДК 378.2 (09)**

© Відокремлений структурний підрозділ  
«Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»  
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2018

## **МЕТА, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОЗРОБКИ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»**

Вища школа на сучасному етапі розвитку Української держави є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету нашої демократичної країни.

У науково-методичній розробці проаналізовано напрями розвитку однієї з важливих складових освітньої системи – вищої педагогічної освіти та інноваційні зміни, викликані глибокою кризою і поступовим оновленням освітньої формації, з урахуванням нової парадигми освіти і сучасних методологічних підходів розглянуто теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів на різних етапах і рівнях навчання. Зокрема, досліджено передумови, концептуальні засади і методологічні рівні підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Для досягнення прогнозованого результату формування викладачів професійно-художніх дисциплін на основі сучасних психолого-педагогічних концепцій конкретизовано наукові підходи, актуальні для вітчизняної педагогічної освіти. Розкриваючи проблеми художньо-педагогічної освіти, пов'язані з упровадженням нових педагогічних технологій, подано основні напрями її реформування в Україні. Визначення особливостей художньо-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін зумовлює висвітлення дослідницьких проблем, що мають інноваційний характер і пов'язані з упровадженням нововведень у процес професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти.

**Мета** науково-методичної розробки «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти»: забезпечити базову теоретичну підготовку слухачів курсів підвищення кваліфікації, яка створить основу для їхньої практичної роботи, що пов'язана з викладацькою діяльністю.

**Завдання:**

- Усвідомити закономірності процесу євроінтеграції України;
- сприяти розвитку тих якостей, які потрібні для ефективної педагогічної діяльності.

Дана науково-методична розробка є важливою складовою педагогічної підготовки педагогів, адже він закладає основи для здорової працездатності та нормальної роботи в професії.

**Зміст** складений з урахуванням того, що слухачі курсів підвищення кваліфікації на практиці зустрічаються з багатьма явищами і проблемами, які

розглядаються в науково-методичній розробці. Часто не підготовлена людина приймає неадекватне рішення, яке може мати негативні наслідки в професійній діяльності. Тому розгляд основних понять стосовно професійної діяльності як елемента життєдіяльності людини і системи соціальних відносин є важливим та актуальним.

Після ознайомлення з матеріалом слухачі продемонструють такі **здатності:**

- здатність до критичного осмислення законодавчих актів;
- здатність до формування методичних комплектів з вивчення питань новітніх методів та технологій;
- здатність до оцінювання якості новітніх методик викладання;

**Знати:**

- *на понятійному рівні:* етапи євроінтеграції України її історичний розвиток, основні поняття та проблеми модернізації освіти, стан та проблеми сучасної освіти;
- *на фундаментальному рівні:* суть методології, її місце та роль в освіті;
- *на практико орієнтованому творчому рівні:* застосовувати на практиці здобуті знання.

**Вміти:**

- *на репродуктивному рівні:* відтворювати основні поняття та категорії;
- *на евристичному рівні:* довільно використовувати засвоєні знання для розв'язання типових ситуацій у професійній діяльності;
- *на творчому рівні:* переосмислювати наявні знання стосовно нових фактів; адаптувати раніше отриманий досвід до змінних умов та нестандартних ситуацій у професійній діяльності; варіативно розв'язувати професійні завдання; вміти самостійно проводити аналіз власної діяльності.

## ТЕМА 1. СУТЬ МЕТОДОЛОГІЇ, ЇЇ МІСЦЕ ТА РОЛЬ В ОСВІТІ

Необхідною умовою динамічного розвитку суспільства є модернізація системи вищої освіти, яка є основою для забезпечення високого темпу науково-технічного, економічного, соціального, культурного прогресу. Зміни у вищій школі спрямовані на її перетворення у важливий ресурс особистого та суспільного розвитку, який забезпечить нашу країну високопрофесійними конкурентоспроможними фахівцями з метою розбудови міцної демократичної держави.

Зазначимо, що становлення ринку праці в Україні характеризується проявом гострих соціальних суперечностей. Закінчуючи заклади освіти студенти потрапляють у світ конкуренції, безробіття, нестабільності та стресу. Щоб підготувати молодь до життя в складному динамічному світі, необхідно не лише озброїти її теоретичними і практичними знаннями, вміннями і навичками, а й методами їх самостійного одержання та поповнення. Методологічно важливою вимогою ефективної підготовки майбутніх педагогів професійно-художніх дисциплін є належний рівень їхніх компетентностей щодо закономірностей навчання, виховання та розвитку особистості, тенденцій розвитку загальної та професійної культури, основ художньої педагогіки і психології сприйняття мистецтва та творчості тощо. Сучасний викладач професійно-художніх дисциплін має бути взірцем нового типу світогляду та мати належну професійно-педагогічну підготовку, щоб успішно формувати цей світогляд у студентів. Передусім, це має бути висококваліфікований і далекоглядний педагог, який володіє інформаційними й освітніми технологіями.

Академік С. Гончаренко слушно наголошував, що майстерність викладача має формуватися не лише за рахунок забезпечення його великою кількістю рецептурних методичних знань і широким використанням готових розробок. Йому потрібні, передусім, фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура і ґрунтовна дидактична компетентність. Вагомим є

твердження Г. Васяновича: «педагогіка як наука, що безпосередньо впливає на формування особистості, її розвиток і саморозвиток, вимагає чіткого і послідовного визначення та дотримання методологічних основ її функціонування, щоб бути ефективним джерелом знань, дієвим чинником створення міжособистісних відносин у системах: педагог – учень, педагог – педагог, учень – учень, педагог – батьки і т. ін.».

Методологія нині вважається обов'язковим елементом наукового пізнання, який, як відомо, складається з чуттєвого та раціонального етапів. Перший здійснюється на предметній і дієво-операційній основі; другий – інтеріоризує одержану інформацію у внутрішній план у вигляді понять, між якими за допомогою розумових дій встановлюються різнопланові зв'язки. Методологія описує види цих зв'язків, способи їх налагодження, правила і порядок дій, за допомогою яких здійснюється процес пізнання.

Суть методології, її місце та роль в освіті досліджували філософи і педагоги: А. Аверьянов, Б. Бім-Бад, Г. Васянович, С. Гончаренко, Ш. Гранді, Г. Єльнікова, М. Левківський, А. Литвин, І. Липський, О. Новіков, Дж. Робінсон, В. Семиченко, С. Черепанова, Г. Щедровицький, Е. Юдін та ін.; провідні науково-методологічні підходи запропонували: Н. Авшенюк, Н. Вукіна, Л. Дяченко, В. Жадько, Н. Постригач, Л. Пуховська, О. Сулима, В. Шинкарук та ін.

Проаналізувавши філософську, загальнонаукову, психолого-педагогічну, літературу утверджуємося в думці, що методологія – це наука про побудову людської діяльності, що уможливорює цілеспрямоване й ефективне теоретичне пізнання й практичне перетворення світу. Невипадково методологію умовно поділяють на два основних види: методологію теоретичного пізнання й методологію практики. Водночас, із позицій сучасної організаційної культури проектно-технологічного типу О. Новіков справедливо розглядає методологію як вчення про організацію діяльності (наукової, практичної, художньої, навчальної тощо).

Методологія визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; скеровує на особливий шлях, що веде до досягнення певної науково-дослідницької мети; забезпечує отримання інформації щодо процесу чи явища, яке вивчається; допомагає введенню нової інформації до теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять; методологічні знання багатопланові; їх можна розглядати як знання про загальні методи дослідження (експериментальні та теоретичні), знання про методи передачі наукової інформації (мова науки, структура наукових знань, форма їх фіксації) і знання про методи засвоєння знань; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко-аналітичних наукових пізнаннях.

Відомо, що будь-яке знання зберігається у вигляді ідей, теорій, закономірностей, що визначають ціннісний аспект діяльності педагога. У процесі пізнання майбутні викладачі сприймають професійні знання й оперують ними (логічне пізнання, теоретичне пізнання, практичне пізнання). Структурним елементом методології є метод – систематизована сукупність дій, які необхідно здійснити, щоб вирішити певне завдання або досягти певної мети; спосіб досягнення якої-небудь мети, рішення конкретної задачі.

У сучасних педагогічних дослідженнях пріоритетом стає одночасне врахування методологічних підходів різних рівнів, що забезпечує максимально об'єктивне, цілісне уявлення про досліджувані процеси і явища, а також є основою уточнення та систематизації міждисциплінарного понятійно-термінологічного апарату. Завдання методології полягає у визначенні вихідних позицій наукового пізнання, які є спільними для всіх галузей науки і водночас становлять теорію наукового пізнання в конкретній галузі науки. Тому методологію доцільно класифікувати як мінімум на загальну та конкретну, перша охоплює філософські основи дослідження, його світоглядну функцію й загальнонаукові положення; друга є результат конкретизації загальної методології відповідно до специфічних особливостей змісту окремої науки, її принципів і методів.

## ТЕМА 2. РІВНІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

Як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності, методологія має розгалужену структуру. Аналіз досліджень свідчить, що більшість вчених розділяють думку Е. Юдіна щодо існування таких методологічних рівнів: загальнофілософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, рівня практичної діяльності. Г. Щедровицький, що заснував науковий напрям, який дістав назву «системодіяльнісної методології», зміст якої пов'язаний із осмисленням інноваційної діяльності, до методологічного знання додає також метанауковий рівень.

Таким чином, нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові підходи, що становлять методологічні засади, конкретно наукові підходи і принципи, що лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення дослідницьких завдань. Розкриваючи проблеми психолого-педагогічного дослідження, В. Семиченко зазначає, що описані моделі різнорівневого методологічного знання не охоплюють усіх актуальних методологічних проблем. На її думку, для висвітлення основного спектру методологічних підходів доцільно диференціювати їх за сімома рівнями.

Сучасні дослідження, які стосуються підготовки викладача професійно-художніх дисциплін окреслені якісно новими вимогами до рівня підготовки викладача та його вмінням організовувати навчально-виховний процес, наукову роботу, узагальнювати педагогічний і методичний досвід, критично оцінювати результати власної роботи, працювати над собою. Сукупності означених вимог може бути забезпечена за умови дослідження підготовки майбутніх викладачів з урахуванням п'яти рівнів методологічних підходів, а саме: *філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому, дисциплінарному та міждисциплінарному*. Водночас, завданням вищої педагогічної освіти є формування в майбутнього викладача відповідних рівнів методологічних знань.



Зміст найвищого, *філософського рівня* методології складають загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки в цілому. До актуальних філософських напрямів нині віднесені феноменологія, праксеологія, семіотика, аксіологія. Філософський рівень є основою усього методологічного знання, визначає світоглядні підходи до процесу пізнання та перетворення дійсності.

Важливою складовою цього рівня методології, безперечно, є вихідна філософська позиція та відповідні їй методи, що орієнтують дослідника на пізнання об'єкта в його закономірному розвитку. Г. Васянович звертає увагу на те, що вітчизняна загально філософська методологія, а разом з нею і педагогічна, що розвивалася в контексті політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх умов, які домінували в суспільстві, еволюціонувала від моністичної до плюралістичної, що безпосередньо позначилося на організації наукових досліджень, забезпеченні навчально-виховного процесу, вихованні особистості. Плюралізм педагогічної методології, на слушну думку вченого, останнім часом визначають такі напрями: екзистенціалізм, антропологія, феноменологія, синергетика, герменевтика, раціоналізм, прагматизм, конструктивізм та ін.

Філософська методологія виконує завдання вдосконалення, раціоналізації наукової діяльності, виходячи за межі філософії, хоча й спираючись на філософські світоглядні та загальнометодологічні орієнтири і положення. Світоглядні системи, вироблені в межах філософії, у педагогіці виступають методолого-інструментальною базою. У цьому контексті філософія освіти є галуззю досліджень загальної теоретичної проблематики, цілей і ціннісних засад освіти, принципів її змісту та спрямованості. Вона висуває загальні, системні та фундаментальні завдання, об'єднує різні педагогічні напрями, визначає сутність системи освіти як соціального інституту, його зміст і взаємодію з іншими інституціями суспільства.

У радянські часи філософський рівень методології в нас пов'язували лише з марксистсько-ленінською філософією. Нині почали використовувати філософські теорії нестабільності, постмодернізму. Методологічне, структурно-

системне осмислення нових функцій освіти окреслені трьома основними концепціями: *традиційною*, *раціоналістичною* та *гуманістичною*. Філософський рівень методології, в основі якого лежить діалектичний принцип, складають загальні принципи пізнання: об'єктивність і визначеність явищ певними умовами, причинами, чинниками; цілісний підхід до вивчення явищ і процесів; розгляд явища в його зв'язках і взаємодії з іншими явищами; вивчення явища в його розвитку.

Ці методологічні принципи забезпечують системну спрямованість наукового дослідження та практичного пізнання об'єкта: принцип взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, за яким жодне явище не може бути самодостатнє, адже воно вдосконалюється відповідно до змін зовнішнього середовища; принцип цілісності, за яким досліджуваний об'єкт виступає як окремі частини, органічно інтегровані в єдине ціле; принцип детермінізму – об'єктивної причинної зумовленості явищ; генетичний принцип – вивчення явища в його розвитку.

Науковий потенціал сучасної філософії освіти передбачає загальні методологічні принципи: людиновимірності (вирізняє постнекласичну філософію, науку, освіту, наукове знання, передусім синергетику; відповідно людина постає відкритою системою, здатною до саморозвитку), культуровідповідності (новий рівень самоорганізації освітніх процесів), коеволюції (у філософському контексті – адаптивні зміни частин в межах будь-яких біосистем), міждисциплінарності (світоглядні й освітні орієнтири, зближення природничих і соціально-гуманітарних наук), інтеграції науки та освіти (сутнісне оновлення – інтеграція пізнавальних систем, інноваційних освітніх стратегій, технологій тощо), фундаменталізації освіти (фундаментальна наука, якісна освіта та високотехнологічне виробництво є взаємозумовленими).

На основі широкого кола наукових знань і досліджень педагогічної дійсності розробляються педагогічні концепції, які аналізуються з філософських позицій, і результати цієї роботи складають основу подальшого педагогічного

дослідження, що приводить до створення нових концепцій. Таким чином, зв'язок із філософією залишається необхідною умовою розвитку педагогічної думки, спроби ігнорувати її приводять до позитивістської орієнтації в рішенні наукових питань. Для нашого дослідження на цьому рівні важливим є феноменологічний підхід, який буде розглянутий нижче.

*Загальнонауковий рівень* застосовують в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, а й методологічний зміст, веде до критичного перегляду прийнятого раніше понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації досліджуваного матеріалу. На загальнонауковому рівні зберігають своє значення системний і діяльнісний підходи і починає поширюватися теорія самоорганізації – синергетика.

У загальнонауковій методології розглядають логічні прийоми загального характеру, закладені у фундаменті людського мислення: аналіз і синтез, абстрагування й узагальнення, індукцію та дедукцію, пояснення і розуміння, опис і визначення. Тут наявні процедури, що становлять пізнавальний процес емпіричного рівня, – спостереження з емпіричним описом, експеримент і пояснення, що його завершує, емпірична гіпотеза, а також емпіричне узагальнення. Загальнонауковими є також системний, алгоритмічний, системно-оптимізаційний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний принципи і підходи, методи моделювання, формалізації та ін. Тут часто має місце «змішування» науковцями методологічних принципів, підходів і методів.

Загальнонаукова методологія базується на загальнонаукових концепціях (теорія еволюції Ч. Дарвіна, теорія управління в кібернетиці, концепція ноосфери П. Тейяра де Шардена і В. Вернадського тощо), на універсальних концептуальних конструкціях (загальна теорія систем Л. Бернталанфі), логіко-методологічних концепціях (структуралізм, системний аналіз, логічний аналіз тощо), принципах логічної організації, формалізації та врівноваження наукового змісту (за допомогою таких логічних операцій, як аналіз – синтез,

узагальнення – конкретизація, індукція – дедукція, деструкція – систематизація чи класифікація). Цей рівень методології має загальнодисциплінарний характер, завдяки чому узагальнюються спільні риси наукової діяльності в різних її формах.

Загальнонаукову методологію зазвичай представляє системний підхід (див. підрозд. 1.3), який відображає загальний зв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів навколишньої дійсності. Він орієнтує дослідників і практиків на необхідність трактувати явища життя, соціалізації і професійної підготовки людей як систем, які мають певну будову та свої закони функціонування. До загальнонаукового рівня стосовно педагогічних досліджень належать також психологічні теорії діяльності (асоціативно-рефлекторна, поетапного формування розумових дій, змістового узагальнення тощо).

*Конкретно-наукова методологія* розглядає сукупність теоретичних положень, закономірностей, методичних підходів, технологій, принципів дослідження і процедур, що застосовуються в певній науковій галузі. Методологія конкретної науки містить як проблеми, специфічні для наукового пізнання в цій галузі, так і питання, висунуті на більш високих рівнях методології (філософському та загальнонауковому). Змістом конкретно-наукового рівня методології є аналіз проблем, пов'язаних зі специфікою наукових досліджень у кожній галузі наукових знань. Така специфіка визначається низкою чинників: предметом дослідження певної науки; основними методами отримання знань про предмет дослідження; способами побудови пояснень (теорій).

Конкретно-науковий рівень полягає в розробленні понять, прийомів, принципів, методів вирішення конкретних завдань науки (у нашому випадку – педагогіки), які втілюються в рішеннях, алгоритмах обчислень, експериментах.

*Дисциплінарний рівень* методології є методологічним проектом, який визначає скерованість дослідження, закономірності навчання та виховання, розвитку особистості; інтерпретації результатів та їх уведення в теорію. Дисциплінарний рівень включає конкретні внутрішньо-дисциплінарні методи,

методики і техніки дослідження, що трактуються як методи, застосовувані в певній науковій дисципліні. Зазначимо, що в цьому рівні специфічно «переломлюються» й акумулюються положення філософського, загальнонаукового й конкретно-наукового рівнів методології.

На дисциплінарному рівні наукових досліджень застосовується безліч різних методів і прийомів, кожен з яких має своє специфічне значення, зумовлене різними пізнавальними ситуаціями, призначеними для вирішення того чи іншого конкретного завдання. У той же час методологія будь-якої окремої наукової дисципліни містить не тільки засоби спеціального дослідження, наприклад умови і правила проведення експерименту, вимоги до репрезентації даних, способів їх оброблення, а й методологічні засоби і прийоми, що використовуються в суміжних науках і наукових дисциплінах, а також загальнонаукові методологічні засоби і прийоми. Дисципліною нашого дослідження є теорія та методика професійної освіти, що має власну методологічні прийоми і засоби.

*Міждисциплінарний рівень.* Аналіз наукової літератури свідчить про зацікавленість дослідників різних напрямів феноменом міждисциплінарності. Це поняття, а також близькі «полідисциплінарність» і «трансдисциплінарність», кожний з яких має свої нюанси, вживаються в різних значеннях. Міждисциплінарність розглядають як зіткнення, взаємопроникнення, синергію різних дисциплін, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію, взаємозбагачення методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання (А. Колот). Полідисциплінарність позначає спільне вивчення якогось складного об'єкта різними дисциплінами (наприклад, вивчення людини психологією, генетикою, соціологією тощо). Трансдисциплінарність передбачає вихід досліджень за дисциплінарні межі, коли відбувається перенесення дослідницьких схем з однієї галузі в іншу.

До міждисциплінарного рівня методології відносять групу міждисциплінарних методів, серед яких синтетичні, інтегративні методики, що використовуються на перетині наукових дисциплін. Ці підходи розглядають

наукові дисципліни (в нашому дослідженні це, передусім, педагогічна освіта та художня освіта) у такому ракурсі, що дозволяє уникати багатьох типових помилок, коли поняття, запозичені в одній галузі пізнання, некритично переносяться на інші; коли метафори, що є допустимими в контексті одних наукових підходів, використовуються в інших сферах пізнання як наукові поняття. Важливим завданням є чітко усвідомлення категоріального смислу одних дисциплін і відмова від необґрунтованого розповсюдження цих категоріальних відносин на інші галузі. Вивчення за їх допомогою педагогічних явищ і закономірностей дає змогу отримати нове знання. До міждисциплінарного інструментарію належать культуротворчий, етнопедагогічний, інтегративний, інформаційний та інші підходи.

Ефективність розвитку та ефективність всієї педагогічної науки, залежить від рівня розвитку та цілісності всіх рівнів методології педагогіки. Перші три рівні методології забезпечують відповідність педагогічного дослідження: системі цінностей сучасного суспільства (перший рівень); найбільш ефективним шляхам вирішення соціальних проблем (другий рівень); тенденціям розвитку педагогічної науки (третій рівень). Четвертий і п'ятий рівні забезпечують технологічну реалізацію концептуальних засад дослідження, обґрунтованих на основі перших трьох рівнів методології.

### **ТЕМА 3. НОВА ПАРАДИГМА ОСВІТИ**

В. Кремень стверджує, що на початку XXI ст.: «вперше в історії людства зміна ідей, знань, технологій відбувається скоріше, ніж зміна покоління людей» З огляду на це, на його думку, традиційна освіта вже не спрацьовує ні в школі, ні в найкращому університеті, що потребує нової парадигми освіти.

Відомо, що в освіті тривалий час домінував знаннєвий підхід, що лежить в основі традиційної парадигми, за яким викладач формулює загальні принципи, правила, що відповідають певним нормативам та орієнтує учнів чи студентів на готові знання. Однак знаннєвий підхід нині є недостатньо ефективною;

нагальною потребою професійної підготовки є її оновлення та вдосконалення. Професійна підготовка майбутніх педагогів у ЗВО нині вимагає змін, які мають урахувати найважливіші тенденції в освіті. Зокрема, потребує перегляду структура, зміст, форми і методи професійно-педагогічної підготовки студентів.

Спрямованість цієї парадигми нині достатньо чітко визначена. Так, зокрема, науковці зазначають, що нову постнекласичну педагогіку необхідно вибудовувати на основі аксіом, сформульованих на пріоритетах унікальності й амбівалентності особистості. В межах запропонованих педагогічних аксіом людина розглядається в єдності її спадкових, уроджених і набутих характеристик. Це повертає освіту в русло гуманістичної антропологічної педагогіки. Тим самим, як вважає Б. Бім-Бад, постнекласична педагогіка отримує свою першу світоглядну концепцію – концепцію антропологічної педагогіки. Другою світоглядною концепцією автор називає концепцію живого знання, яка, на його думку, є принципово невіддільною від антропологічної педагогіки. Взаємодоповнюваність цих світоглядних концепцій спонукає до системного перетворення людини з біологічної особи *homo sapiens* в особистість із системним світоглядом, адекватним процесу становлення інформаційного суспільства.

Класична парадигма, яка об'єднувала дві протилежні тенденції сучасної науки – універсалізації та інтеграції знань, та їх науково-технічної спеціалізації спричинилась до виникнення проблеми, пов'язаної зі зниженням професійної компетентності майбутніх фахівців. Оновлення освітньої парадигми, на думку вчених має передбачати інтегрування теоретичних засад і практичних результатів наукових і педагогічних теорій і напрямів, викликаних тенденціями інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасного суспільства. Широкомасштабна інформатизація суспільства теж веде до формування не лише нового, інформаційного стилю життя та професійної діяльності, а й парадигмальних змін в освітньому процесі.

Інтеграційні тенденції чітко виражені у створенні єдиного європейського простору, у якому діяльність національних систем вищої освіти функціонує на

основі загальної стратегії, цілей і принципів єдиних або близьких моделей організації навчально-наукової діяльності, взаємовизначених систем забезпечення якості, вільного обміну студентами. Стратегія Болонського процесу чітко сформульована С. Райхертом і К. Точем у трьох цілях: підвищення придатності випускників до зайнятості; сприяння мобільності; піднесення привабливості Європи для решти світу.

Упровадження європейських норм і стандартів в освіті та науці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у світі є основними напрямками культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції освітніх систем. З метою забезпечення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі указами Президента України затверджено “Стратегію інтеграції України Європейського Союзу”, у якій наголошується на потенційних можливостях України досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі в галузі середньої і вищої освіти, перепідготовці кадрів у науці, культурі, мистецтві, науковій і технічній сфері.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, професійна освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства, яка сприяє формуванню в молодій людини почуття громадянського обов’язку, здатності до розуміння й сприйняття суспільних перетворень, активної життєвої позиції у різних сферах суспільного життя. Відповідно, основними показниками якості вищої освіти є задоволення випускників ЗВО рівнем набутої освіти, яка дасть змогу молоді краще реалізувати себе на ринку праці. Ефективність і якість навчання у ЗВО залежить від процесів, які сприяють інтеграції професійної освіти в європейську, розширенню інтелектуальних зв’язків; гарантують стабілізацію, реформування та розвиток професійної освіти шляхом упровадження нових, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій підготовки фахівців.

Протягом усього активного життя людини освіта вирішує одну з найважливіших проблем – забезпечення її необхідним обсягом інформації, відповідно до розвитку та зміни технологій у професійній і соціальній діяльності, у промисловості й економіці. Ці чинники зумовлюють необхідність



безпосереднього вдосконалення професійних знань і вмінь фахівця у процесі всієї трудової діяльності. Проблема полягає лише в усвідомленні людиною своїх індивідуальних можливостей, відчуття потреби і необхідності в саморозвитку та самовдосконаленню мислення, відповідальності, реалізації наукових основ професійної діяльності, аналітичності, креативності розумової діяльності та інших особистісно, соціально та професійно важливих якостей і властивостей протягом професійного становлення. Модернізувати професійну підготовку студентів – означає підготувати кваліфікованих викладачів, здатних готувати учнів до життя в соціально-правовому та культурно-освітньому суспільному середовищі.

Тому нова парадигма освіти спонукає майбутніх фахівців не накопичувати знання, а збагачуватись тими видами діяльності, які забезпечують отримання нових знань. Її особливість полягає в переорієнтації системи професійної освіти на потреби розвитку людини. Цей підхід стверджує пріоритетну роль освіти і визнає знання головною цінністю людини та соціуму. Основу цієї парадигми складають культура та сталий розвиток суспільства, що передбачає «включення» кожної людини в безперервне середовище знань, цінностей, відносин, умінь і компетенцій. Як було заявлено на зустрічі голів держав і урядів країн Європейського Союзу в Лісабоні у 2000 р., Європа вступає в нову епоху, яка отримала назву «століття знань».

В. Биков так визначає сутність сучасної освітньої парадигми та подає її складові: «процеси інтеграції: знань про людину, суспільство і природу; технологій діяльності людини, технічних і соціотехнічних систем; а також процеси інтеграції соціально-економічних і науково-технічних систем: політичних, нормативно-законодавчих, екологічних, промислового виробництва, сільського господарства, будівництва й архітектури, транспортну, торгівлі, енергетичного і матеріально-технічного ресурсного забезпечення і збереження, економічної, міжнародної діяльності, інформаційних і телекомунікаційних, безпеки й оборони, культури, охорони здоров'я, спорту, туризму, соціального захисту населення, науки і освіти; систем управління

функціонуванням і розвитком різних галузей діяльності людини та їх структурних складових». Учений виділяє основні компоненти загального інтеграційного процесу розвитку: освітні й освітньо-професійні стандарти; зміст різнорівневої дошкільної, загальної і професійної освіти; навчально-методичне забезпечення; методи, засоби і технології дошкільної, загальної та професійної освіти; методи, засоби і технології оцінювання рівнів навчальних досягнень і професійних компетентностей; методи, засоби і технології післядипломної освіти; організаційно-функціональна та структурна будова системи освіти; методи, засоби і технології підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів освіти; методи, засоби і технології наукової діяльності; комп'ютерні мережі закладів освіти, наукових установ і органів управління освітою; бази освітніх і наукових даних; бібліотечну справу; системи мас-медіа, що пропонують освітні та науково-популярні програми; законодавче та нормативно-правове забезпечення освітньої та наукової діяльності; економічні механізми і процеси господарювання, функціонування та розвитку освіти і науки.

Сучасна вища освіта орієнтується на формування різнобічно підготовлених фахівців, наближаючи навчальний процес до практичної та дослідницької професійної діяльності. Не знижуючи вимог до обсягів і глибини знань, умінь і навичок випускників, відбувається орієнтація не лише на інтелектуалізацію людської діяльності, й на її індивідуалізацію, яка виявляється в подальшій діяльності та компетентності фахівця. Для цього професійна освіта має гарантувати випускникам конкурентоспроможність здобутої професії, а професійна підготовка майбутніх фахівців має виходити з основних положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні, у якій освіта проголошується провідним ресурсом “соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету та формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості”. Цей документ визначає курс на виховання людини інноваційного

типу мислення через створення інформаційного освітнього простору з урахуванням педагогічних інновацій, запитів особистості, суспільних і державних потреб.

Збільшення інформаційних потоків сприяє утвердженню інформаційної ери, однак значна частина науковців вважає, що суспільство не підготовлене до сприйняття й адекватного реагування на цивілізаційні виклики сучасності, а це призводить до економічних, політичних, екологічних та інших проблем людства. Значні проблеми зумовлені підтримувальним типом навчання, що переважає у ЗВО, які неспроможні забезпечити освітній результат, не відповідають нагальним потребам розвитку суспільства.

Аналізуючи та порівнюючи професійну підготовку викладачів у країнах Західної Європи із підготовкою в Україні, Л. Пуховська слушно виокремлює чотири парадигми педагогічної освіти, які відіграють важливу роль у формуванні майбутніх фахівців: академічно-традиціоналістську, технологічну, індивідуальну та дослідницько орієнтовану. Академічно-традиціоналістську та технологічну парадигми вона відносить до традиційних. Індивідуальна і дослідницько орієнтовна вважаються інноваційними і розглядаються з позиції особистісного підходу.

Ситуація, яка склалась в освіті на початку XXI ст., вказує на зростаючу актуальність орієнтації вітчизняної вищої освіти на європейську модель. У зв'язку з цим у 2004 р. в Україні розпочато активне впровадження ідей Болонського процесу. При цьому вчені зазначають, що бездумне копіювання не веде до позитивних результатів через значні розбіжності в соціально-економічній ситуації, історико-культурних традиціях і менталітетом людей. Зокрема, В. Шинкарук, зазначає, що Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у ЗВО Європи, проте він не передбачає уніфікації змісту освіти.

## ТЕМА 4. РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило низку масштабних заходів щодо створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України. Прийнятий в Україні комплекс нормативно-правових документів, пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначив ідеологію реформування всієї освітньої галузі.

Реформування освіти можна розглядати як необхідну передумову модернізації, коли закладаються концептуальні та нормативно-правові засади системних змін у сфері освіти відповідно до векторів розвитку, обраних суспільством. Реформа в освіті сприймається як переорганізація діяльності сфери освіти, що спрямована на виконання нових завдань, як правило, на основі впровадження суттєво оновленої (чи нової) парадигми освіти.

Реформування професійної освіти – це складна суспільна проблема, оскільки керівники і педагоги вищої школи не усвідомлюють глибину сучасної соціальної кризи, яка принципово змінює детермінанти професійної діяльності. У вищій школі виникла низка суперечностей, що ставлять під загрозу реалізацію найважливішого права кожної людини мати рівний і справедливий доступ до якісної освіти відповідно до своїх можливостей. Щоб досягти позитивних змін у розвитку теорії навчального процесу, сучасній педагогічній науці потрібно пройти два шляхи: 1) модернізація традиційних моделей освіти, за якої навчання розглядається вже як технологічний процес; 2) інноваційний підхід, метою якого є особистісний розвиток суб'єктів навчання, формування здатності оволодівати новим досвідом.

Реформування освіти, як вважає О. Вишневський, має ґрунтуватися на виразному баченні системи цінностей. На його думку, нині триває розпад старої системи освіти та відбуваються доволі повільні та консервативні зміни для становлення нової національно-демократичної системи з традиційно-християнським світоглядним підґрунтям.

Модернізація освіти зумовлена не тільки необхідністю пошуку нових теоретичних концепцій удосконалення навчального процесу, а й потребами практики, викликами, що делегують системі освіти новітні чинники суспільного життя, насамперед глобалізація й інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин, інтенсифікація суспільних стосунків і міждержавних культурних зв'язків. Модернізація вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчого та нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів і сертифікації, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії та гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства.

У перекладі з французької термін «moderne» означає «найновіший», «сучасний». У цьому розумінні, як вважає А. Бойко, модернізація цілком справедливо може розглядатися як процес «осучаснення» освіти відповідно до тих вимог, що формує реальний життєвий процес. Модернізація освіти – це комплексне, всебічне оновлення всіх ланок освітньої системи й усіх сфер освітньої діяльності відповідно до вимог сучасного життя, при збереженні та примноженні кращих традицій вітчизняної освіти. Це комплексний процес перемикання суспільства з традиціоналістичного на раціоналістичне світовідношення, що має економічний, соціальний, політичний і духовний виміри, а його складовими виступають зміни за всіма напрямками.

І. Зязюн стверджував: «Рівень прогресу, ... залежить від розуміння двох вихідних положень. Перше полягає в тому, що демократичні ідеї слід розвивати кожному новому поколінню, використовуючи для цього систему освіти. Друге: має існувати зв'язок між прогресивними змінами в суспільстві і філософією реформи системи освіти». Цей процес в освіті відбувається в умовах суперечливих політичних, економічних, культурних внутрішніх чинників. Головні з них: політична нестабільність; непослідовність реформ; економічна й екологічна кризи; демографічний спад; криза сім'ї як соціального інституту; не завжди позитивний вплив засобів масової інформації і комунікації на свідомість

молоді; непропорційного зростання державного та приватних секторів ЗВО.

Усвідомлення важливості значення проведення модернізації у ЗВО спричинилося до появи численних психологічних і педагогічних досліджень. Концептуальні засади модернізації освіти розкрили: В. Андрущенко, А. Бойко, Я. Болюбаш, О. Вишневський, Р. Гуревич, І. Добрянський, В. Ковальчук, В. Кремень, А. Литвин, К. Левківський, А. Марчук, В. Огнев'юк, Є. Пінчук, Л. Руденко, М. Степко, Ю. Сухарніков та ін.

Проблемі професійно-педагогічної підготовки викладачів багато уваги приділяли педагоги і психологи Т. Браже, М. Данилов, О. Іонова, І. Міщенко, І. Огородніков, О. Пехота, С. Сисоєва, М. Скаткін, В. Сластьонін, Л. Хомич, І. Якиманська; питаннями професіоналізму, майстерності, компетентності викладачів досліджували Г. Балл, О. Бондаревська, В. Бортницький, Н. Гузій, Ю. Зіньковський, І. Зимня, І. Зязюн, А. Маркова, О. Музика, О. Пометун, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.; теоретичними і практичними аспектами підвищення якості освіти займалися Ю. Бабанський, В. Беспалько, Т. Давиденко, В. Давидов, Л. Кацова, Т. Шамова, Г. Шибанова та ін.; розробленням системи активних форм навчання у процесі викладання педагогічних дисциплін – В. Андрущенко, С. Горбань, Н. Дівінська, Б. Корольов, І. Прокопенко, О. Шапран. Вивченням методики формування певних компонентів фахової компетентності вчителя мистецьких дисциплін присвятили дослідження М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна, О. Рудницька, О. Смірнова та ін. Художню компетентність як необхідну умову підготовки до виконання обов'язків викладача образотворчого мистецтва розглядали І. Зязюн, О. Кайдановська, С. Коновець, І. Мужикова, В. Прусак, В. Радкевич та ін.

Пошук якісно нових підходів до модернізації освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти України відображений в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про інноваційну діяльність» (2012 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Важливе значення для модернізації вищої освіти мають орієнтири Лісабонської

конвенції «Про визнання кваліфікацій» (1997 р.), Болонського процесу (1999 р.), Лісабонської стратегії (2000 р.), «Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом життя» (2008 р.) та інших міжнародних угод, а також відповідні накази і розпорядження Міністерства освіти і науки України про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки.

Більшість учених переконані в тому, що саме модернізація вищої школи забезпечить кардинальне оновлення змісту освіти, її форм, методів і технологій. Адже модернізація української освіти – це суспільна проблема, яка активізувалася у зв'язку з переходом до нового типу цивілізації, змінами у суспільному розподілі праці, переважанню духовних потреб над матеріальними, це системна якісна зміна, що включає інноваційні процеси, інформатизацію, нові технології тощо. Це нова філософія освітньої діяльності, яка потребує нового, інноваційного мислення, нових принципів організації навчального процесу, нових взаємовідносин в освітньому середовищі.

Українські науковці дотримуються спільної точки зору, що модернізація освіти – це політичне та загальнонаціональне завдання, тому має реалізовуватися не як відомчий проект, а як загальнодержавна програма, де активними суб'єктами є органи державної влади, місцеве самоврядування, професійно-педагогічна спільнота, наукові, культурні товариства, бізнесові кола, третій сектор. Кардинальні оновлення змісту освіти й економіки освіти – це два центральні напрями модернізації освіти. Без вирішення цих завдань освіта не зможе виконати свою соціальну місію – стати двигуном поступального розвитку країни, генератором зростання її людського капіталу.

С. Сисоєва слушно стверджує, процес модернізації освіти можливий лише після реформування її основ відповідно до вимог часу. В. Андрущенко наголошує, що чи не найпершою серед тих викликів, з якими зустрічається сьогодні завдання модернізації системи освіти є проблема недостатнього фінансування. Ми розділяємо думку вченого, що «...за умов відсутності фінансування інноваційний розвиток освіти має проблематичний характер.

Його здійснення знаходиться під загрозою. Неважко спрогнозувати те, що більшість наших дітей у найближчий час належної освіти не отримають й увійти в суспільний процес у якості його повноформатного суб'єкта навряд чи зможуть».

А. Марчук зауважує, що модернізація освіти – це комплексне, всебічне оновлення всіх ланок освітньої системи й усіх сфер освітньої діяльності відповідно до вимог сучасного життя при збереженні і примноженні кращих освітніх традицій. Освіта як важливий соціальний інститут забезпечує процес збереження, накопичення та передачі надбань матеріальної та духовної культури протягом поколінь, передбачає необхідність інноваційного логіко-методологічного забезпечення освітньої діяльності, нових цілей і методів пізнання, нового підходу до організації навчання, оновлення педагогічних технологій в умовах інформаційного суспільства, де комп'ютерні технології та Інтернет потребують постійної модернізації як педагогічних технологій, так і підготовки педагогів закладів вищої освіти.

В. Ковальчук зазначає, що модернізація професійної підготовки викладача визначається процесами глобалізації та інформатизації суспільства. Удосконалення системи підготовки сучасного викладача потребує: а) формування світогляду майбутнього викладача; б) формування методологічної культури студентів як системи соціально апробованих принципів і способів організації теоретичної та практичної діяльності; в) формування у педагогічних закладах різного рівня фундаментальних професійно-моральних якостей педагога. На основі модернізації педагогічної освіти розвивається й оновлюється методологія наукового пізнання суперечностей, проблем педагогічної науки, постановки і розв'язання завдань підготовки викладача-професіонала. У цьому контексті важливим є підвищення якості професійно-педагогічної підготовки викладача художнього профілю, як носія загальнокультурних цінностей, фахівця, який за допомогою мистецтва є транслятором інформації, ініціатором впровадження моделей стимулювання чуттєвої сфери особистості з включенням механізмів активної пізнавальної



діяльності.

Мета модернізації полягає в підвищенні якості освіти до загальноєвропейського рівня, переорієнтації закладів на задоволення освітніх потреб і попиту на ринку праці, посиленні конкурентоспроможності закладів вищої освіти та їхніх випускників. Це, у свою чергу, потребує структурних змін в освіті, оновлення керівних кадрів і всієї системи управління, забезпечення прозорості кадрових призначень, управлінських рішень.

Слушною є думка Т. Левовицького: «держава і освіта, яка в ній функціонує, покликані служити людям, їхньому розвитку. Відкидається зворотний порядок (який і досі існує), коли особистість повинна адаптуватись до взірців, які їй нав'язуються освітою, <...> яка обслуговує державні інституції».

Сучасні університети стикаються з багатьма проблемами і повинні прийняти реформи, які необхідні для їх повноцінної участі в глобальній конкуренції в сфері освіти, наукових досліджень і інновацій. Ці реформи, стосуються мобільності ЗВО, визнання їх кваліфікації, автономії, навичок, фінансування, технічної досконалості та партнерства. Необхідною умовою для модернізації ЗВО є їх самостійність і відповідальність. ЗВО мають упровадити нові правила для управління, створені на основі стратегічних пріоритетів і професійного управління людськими ресурсами; розробити нові програми і навчальні курси для студентів, провести професійну перепідготовку з опанування додаткових освітніх програм; розробити та формувати нові етичні норми поведінки, зміцнювати усвідомлення особистої відповідальності за наступні покоління; формувати в молоді інноваційне мислення; розвивати навички майстерного використання ІКТ, що забезпечить оновлення дидактики, методики, а також усього комплексу психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів; завершити перехід освіти до інформаційної стадії з розвиненим демократичним устроєм; формувати новий, інформаційний стиль життя та професійної діяльності; підвищувати професійну значущість викладача в реформуванні системи освіти.

Г. Драйден і Дж. Вос у книзі «Революція в навчанні» зазначали «Якби ми

мали можливість вирішувати (а такі маємо), ми б спрямували всі свої зусилля на навчання викладачів. Недостатньо тільки прочитати про нові методики, треба пройти вишкіл, так як це роблять актори чи поети, а далі поширювати досвід на інших». Щоб досягнути позитивних результатів модернізація освіти має пройти декілька етапів: потрібно створити нормативно-правові й організаційно-економічні механізми, щоб у повній мірі реалізувати процес модернізації; подолати наслідки загальносистемної соціально-економічної кризи, яка може поставити освітянську галузь на межі виживання; забезпечення рівноправного доступу до якісної освіти; створення нової моделі економічної діяльності університетів, яка базуватиметься на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян; реформування системи вищої освіти у відповідність до вимог Болонської декларації; розширення автономії університетів; розроблення проектів законів України, нормативно-правових документів та інструктивно-методичних матеріалів з питань діяльності вищої школи та інших програмних документів; проведення інтеграції закладів освіти різних рівнів акредитації, а також галузевої освіти в загальнодержавну систему вищої освіти; навчати студентів конструктивному мисленню та розвивати їх творчий потенціал в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. Одним із важливих факторів реалізації цього завдання є фундаменталізація освіти, пов'язана як з інформаційним контекстом розвитку освіти, так і з виробленням умінь і навичок самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення викладачем і студентом у критичних і стресових ситуаціях, в умовах невизначеності, коли вони стикаються з новими складними природними та соціальними явищами.

Відомий американський філософ, педагог і теоретик менеджменту Р. Акоф зазначає: «коли навчання не має внутрішньої цінності для людини, тобто вона не отримує задоволення від його процесу, воно стає тягарем. Якщо людину примушувати вчити щось, чого вона не бажає знати, навчання втрачає внутрішню цінність і значною мірою втрачає ефективність». Перед освітою постає завдання сформувати у студентів потребу в самоосвіті, постійному

підвищенні рівня кваліфікації, формувати гармонійно розвинену, творчу особистість яка спрямовує свої сили на реалізацію власного інтелектуального, духовного, професійного потенціалів. У центрі освітнього процесу має знаходитись суб'єкт, який активно діє й усвідомлено опановує основи міжкультурної, пізнавальної, соціальної компетенції.

У сучасних умовах ЗВО повинні забезпечувати в межах свого основного напрямку чіткий баланс між навчанням і дослідженнями, адже науково-дослідницька робота викладачів і студентів має виключно важливе значення для навчання. Заклади вищої освіти повинні визначити цілі навчання та виховання відповідно до навчальних планів і програм, знайти спосіб їх реалізації та провести оцінювання їх ефективності. Рівень викладання і навчання може бути підвищена за рахунок процесів співпраці викладачів, студентів та адміністрації, внутрішнього та зовнішнього контролю за якістю освіти.

Зазначимо, що внаслідок аналізу наукових джерел і вивчення практики навчання у вищій школі ми визначили найбільш суттєві недоліки в підготовці майбутніх педагогів художнього профілю у ЗВО: а) невідповідність змісту навчального курсу «Методика навчання професійно-художніх дисциплін» і рівня розвитку сучасної методичної науки; б) абстрактний характер предмета навчальної діяльності студентів; в) домінування репродуктивного навчання, використання традиційних форм організації навчального процесу; г) відірваність теоретичних знань від новітньої практики; г) скорочення кількості аудиторних навчальних годин, відведених на вивчення методичних дисциплін; д) предметно-змістова спрямованість системи методичної підготовки без достатнього врахування ідей розвивального й особистісно орієнтованого навчання; е) опора в навчанні, передусім, на процеси уваги, сприйняття, пам'яті, а не творче мислення та соціальну активність студентів; е) спрямованість змісту навчальної діяльності на минулий педагогічний досвід, а не орієнтація на майбутній зміст професійної діяльності; ж) пасивна позиція студентів на занятті.

І. Зязюн стверджував, що модернізувати професійно-педагогічну освіту в Україні можливо шляхом розв'язання її основних проблем, що передбачає: упорядкувати мережу закладів вищої освіти, що готують педагогів, яка склала б основу ефективної системи підготовки викладачів з урахуванням реальної потреби в них, їхньої мобільності, демографічної ситуації; провести кардинальну реструктуризацію системи педагогічної підготовки, вирізавши з існуючих ефективні заклади і розвивати педагогічну підготовку саме в них; вища освіта має стати обов'язковою умовою обіймання викладачем посади у закладі: педагогічну підготовку в університетській системі реалізувати засобами створення педагогічних магістратур; впровадити нову систему оплати праці, коли зарплата збільшуватиметься не в абсолютних показниках, а залежно від досягнутих результатів; система професійних фільтрів і підтримки: шкільна інтернатура, незалежні кваліфікаційні іспити, підтримка молодих викладачів, матеріальні стимули професійного зростання. Сюди слід відносити і систему профорієнтаційних програм, і створення спеціальних класів старшокласників, які вважають педагогіку своїм покликанням.

Значно гостріше ставить проблему Б. Гривнак, який вважає, що запропоновані зміни в освіті в «Білій книзі», вже є дещо запізнілими в ситуації, яку можна назвати «освітньою катастрофою» – передусім через недостатнє врахування проблематики ризиків. Адже, упродовж двох останніх десятиліть спостерігається масштабна катастрофа ресурсного характеру, яка вже призвела до руйнації приміщень закладів освіти, вимушеного використання засобів навчання вчорашнього дня тощо. На заклади освіти впливає також демографічний спад, який веде до депопуляції України.

Погоджуємось, що вища освіта України нині перебуває в кризовій ситуації. Одним із проявів кризи освіти є відставання її від науки; нестабільність і обмеженість фінансування закладів освіти, занепад матеріальної бази, існує розрив між освітою та духовністю, культурою. Сучасні спроби реанімувати культурні функції освіти шляхом її гуманізації поки що малоефективні. Необхідно змінити цілі та функції освіти: перейти від знаннєцентристської до

культуроцентристської системи освіти. Така підготовка відрізняється високим рівнем організації, є впорядкована, об'єднана різноманітними зв'язками та взаємовідносинами. Освітня система потребує поширення процесів гуманізації, результатом чого повинна стати освіта, яка створює умови для розвитку вільної творчої особистості з високим рівнем знань і духовності.

Безперечно, розвиток суспільства на демократичних і гуманістичних засадах можливий лише на основі розвитку освіти і культури. Для цього зміст і методи освіти повинні надавати можливість людині протягом життя розвивати свій потенціал як вільної і творчої особистості». На цій основі формується нова освітня парадигма.

Формування культуротворчого потенціалу майбутнього фахівця в процесі навчально-пізнавальної діяльності можливе лише на рівні особистісно-орієнтованого спілкування педагогів і студентів ЗВО, основними принципами якого є: забезпечення співробітництва всіх об'єктів освітнього процесу; організація спілкування на паритетних началах; визнання права кожного учасника на власну позицію і думку; визнання кожного суб'єкта спілкування унікальною особистістю; відкритий вияв власних почуттів та емоційних переживань; взаємозв'язок виконання спільних дій. Освоєння людського буття засобами мистецтва суттєво збагачує культуротворчий потенціал освіти.

Реформи, які активно впроваджуються в освіті та несуть ідеї гуманізації та людиноцентризму ведуть до змін у галузі вищої педагогічної освіти України. Сьогодні актуальною стає проблема створення нової теоретико-методологічної бази, основу якої складають компетентнісний, акмеологічний, контекстний, особистісно орієнтований, феноменологічний, гуманістичний, системний, аксіологічний, культурологічний, креативний підходи, кожен з яких є значущим у новій гуманістичній парадигмі, що активно розробляється в сучасній філософії освіти.

О. Семенов зазначає, що гуманістична парадигма освіти у ЗВО передбачає створення середовища, яке сприяє розвитку моральних якостей, соціально значущих цінностей, розкриттю творчого потенціалу особистості,

характеризується оновленням змісту існуючих та появою нових дисциплін, упровадженням нових технологій, переорієнтацією навчально-виховного процесу на оволодіння прийомами педагогічної діяльності, спрямованої на формування наукового світогляду й гуманістичних ідеалів. Спрямованість на розвиток особистості майбутнього фахівця духовної та професійної культури є найбільшою ознакою гуманізації професійної підготовки майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін.

Сучасна гуманістична парадигма освіти базується на сукупності методологічних підходів до навчання, принципах демократизації, гуманізації, гуманітаризації, цілісності, технологізації, диференціації навчання тощо. Освіта як соціальний інститут, покликана допомогти людині у створенні свого індивідуального образу, пошуку свого місця в природному, соціальному, духовному світі. В її основі покладені такі ідеї: суб'єкт педагогічного процесу – вільна та духовна особистість, якій притаманна потреба в саморозвитку та самовдосконаленні; цілі, зміст, форми, методи гуманістичної освіти зорієнтовані на особистість, що навчається, гармонізацію її розвитку; свобода як сукупність умов сприяє гармонійному розгортанню та виявленню всебічних можливостей особистості.

За твердженням І. Зязюна, різниця між традиційною та гуманістичною освітою, полягає в тому, що «перша оцінює внутрішній світ учня як невідповідний вимогам освіти, друга розглядає його як контекст учіння, при цьому заохочуються інтуїтивність фантазії, виявлення почуттів». У процесі професійної підготовки майбутнього викладача важливо послідовно впроваджувати гуманістичну ідею. Гуманістично орієнтоване суспільство прагне втілити в практику освіти пріоритети загальнолюдських цінностей, на основі поглиблення зв'язків між культурою й освітою. Ставиться акцент не лише на засвоєнні заданої кількості інформації, а й на розвиткові культури мислення та спілкування.

В. Сухомлинський обґрунтовано стверджував, що «від культури слова до емоційної культури, від емоційної культури до культури моральних почуттів і

моральних відносин – такий шлях до гармонії знань і моральності». Саме гуманізм збагачує стосунки між суб'єктами навчального процесу. Тобто виховання гуманності передбачає розвиток комплексу особистісних якостей, що зумовлюють ставлення людей один до одного, до суспільства, природи, самих себе.

Гуманістично-інноваційну філософію освіти проголошує Національна доктрина розвитку освіти України, яка визначає стратегію й основні напрями розвитку України у ХХІ столітті, спрямовані на відчутне зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства й особистості, нації й народу. Нова парадигма пов'язує професіоналізм викладача, його науково-методичну підготовку, з педагогічною позицією, яка характеризується його ціннісно-смісловим самовизначенням, усвідомленням своєї професійної діяльності, розумінням її сенсу й відпрацюванням власних поглядів у певній соціокультурній ситуації.

Підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін ставить за мету не лише формування системи знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, а й розвиток самої особистості, що передбачає залучення її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей. Загальнолюдські цінності об'єднують цінності культури, духовної діяльності, оцінок, моральної свідомості. Духовна потреба кожної людини в самоцінності пов'язана з механізмом саморегуляції та виникає в процесі духовно-практичної і креативно-перетворювальної діяльності.

В. Радкевич стверджує, що гуманістична парадигма спрямована на розвиток у майбутніх фахівців високого рівня творчості, відповідальності за результати своєї діяльності, орієнтованості на культурно-історичні цінності, традиції народного мистецтва, на підготовку професіонала високого рівня майстерності. Викладач професійно-художніх дисциплін має володіти не лише новітніми освітніми технологіями, завжди прагнути поглиблювати та розширювати свої психолого-педагогічні та методичні знання та удосконалювати вміння щодо

здійснення навчально-виховної діяльності, а й знати тенденції розвитку сучасного мистецтва, світу моди, культури і традицій українського народу, які передаватиме в процесі навчання своїм студентам.

Тому основним завданням вищої освіти досліджуваного напрямку є запровадження стандартів, рекомендацій та інструментів, що сприятимуть сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки фахівців, вдосконалення їх компетенцій відповідно до сучасних вимог з метою забезпечення сталого розвитку системи вищої освіти і держави; розроблення і запровадження професійних стандартів як основи для модернізації державних освітніх стандартів з метою підвищення якості змісту професійної освіти і навчання; переосмислення змісту і структури науково-методичного забезпечення ЗВО, впровадження багаторівневості навчально-виховного процесу, використання новітніх форм, методів і технологій професійної підготовки. Відповідно до сучасної парадигми освіти модернізація системи підготовки сучасного викладача потребує: формування нового світогляду майбутніх педагогів; формування методологічної культури студентів як системи соціально апробованих принципів і способів організації теоретичної і практичної діяльності; формування у закладах вищої освіти фундаментальних професійно-моральних якостей педагога; навчально-виховний процес максимально має спрямовуватись на формування у ЗВО самодостатньої особистості, пристосованої до сьогодення.



## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акофф Р. Акофф о менеджменте/ Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
2. Андрущенко В. П. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти / В. П. Андрущенко // Вища освіта в Україні. Теоретичний та науково-методичний часопис / [Гол. ред. В. П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – № 3. – С. 5–13.
3. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія / В.Ю. Биков. –К. : Атака, 2009. – 684 с.
4. Бим-Бад Б. М. Аксиомы педагогики // Педагогика, 2010. No 2. – С. 19 – 23.
5. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій : світоглядно-філософський аналіз / А. І. Бойко. – К.: Знання України, 2009. – 379 с.
6. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Советская педагогика. – 1989. – № 8. – С. 89–94.
7. Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання: вибрані науково-публіцистичні праці/О.Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2005. – 176 с.
8. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
9. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні/Перекл. з англ. М. Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
10. Гривнак Богдан Любомирович. Модернізація системи освіти України як чинник ціннісно-світоглядної визначеності суспільства. 09.00.10 – філософія освіти Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук Івано-Франківськ – 2016. – 215 с.
11. Данилов М. А. Дидактика: Проблемы методологии педагогики и методики исследования / М. А. Данилов. — Москва: Педагогика, 1972. — 350 с.
12. Добрянський І. А. Модернізація освітнього потенціалу: регіональна проєкція / І. А. Добрянський // Вісн. Черкаського ун-ту. – Сер.: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 162. – С. 54-61.
13. Зязюн І. Теоретико-методологічні проблеми професійно-художньої освіти// І. Зязюн/ Професійно-художня освіта України: Зб. наук. праць / Редкол: І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич (заступники голови), Р.Т. Шмагало (заступники голови) та ін. – Київ; Черкаси: видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2003. – Вип. II. – С. 5–15.
14. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Іван Андрійович Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – No 1. – С.11-24.
15. Іонова О. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи / О. М. Іонова, Н. М. Сінопальнікова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».

Педагогічні науки. — 2013. — № 2 (6). — С. 35–39.

16. Кайдановська О. О. Виховання творчості в архітектурній освіті / О. О. Кайдановська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. - 2011. - Вип. 11. - С. 57-63.

17. Князева Е.Н. Трансдисциплінарність синергетики: следствия для образования [Текст] : / Е.Н. Князева, С.П Курдюмов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М., 2003, – 232 с.

18. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 // Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 35 с.

19. Коновець С. В. Методологія дослідження проблеми творчого розвитку особистості / С. В. Коновець // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. - 2016. - Вип. 4. - С. 67-83.

20. Лещенко М.П. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання// Педагогіка і психологія – 1996 – №2. – С. 171-176.

21. Литвин А. Методологія у проекції педагогічних досліджень / Андрій Литвин // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – № 5. – С. 20–35.

22. Литвин А. Науково-організаційні основи модернізації професійно-технічної (професійної) освіти України / А. Литвин, Л. Руденко // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2014. - № 3. - С. 17-30.

23. Марчук А. В. Розвиток ступеневої вищої професійної освіти в Російській Федерації / А. В. Марчук // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2012. – Вип. 4. – С. 106–116.

24. Масол Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі мистецької освіти / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.] за наук. ред. Л. Масол. - К.: Педагогічна думка, 2010. - 232 с.

25. Міщенко І. Б. Дидактичні умови формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Міщенко Ірина Борисівна. – К., 2004. – 228 с.

26. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. – К. – 2004. – 24 с.

27. Мужикова І. Зміст методичної підготовки магістрів – викладачів образотворчого мистецтва / І. Мужикова // Естетика і етика педагогічної дії. - 2014. - Вип. 8. - С. 111-120.

28. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // Вища школа. – 2013. – № 2. – С. 86-106.

29. Новиков А. М. Методологія / А. М. Новиков, Д.А. Новиков. –М. : СИНТЕГ, 2007. –663 с.

30. Освітологічний контекст освітніх реформ/ Сисоєва С. О.// Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: [монографія] / За ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої: – К.: ТОВ

«Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. – С.133-151.

31. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. / І. О. Бартенєва, І. М. Богданова, І. М. Бужина, Н. І. Дідусь, М. С. Дмитрієва; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського [Одеса]. - О., 2002. - 344 с.

32. Пінчук Є.А. Модернізація української системи освіти як пізнавальна і практична проблема: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук: спец. 09.00.10 «Філософія освіти»/ Є.А. Пінчук; [Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України]. – К – 2010. – 31 с.

33. Пінчук Є. А. Генезис поняття і сутності модернізації освіти / Є. А. Пінчук // Вісн. Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Сер. Філософія. Політологія. – 2009. – Вип. 91. – С. 28-36.

34. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. — Харків: Основа, 1995. — 97 с.

35. Прусак В. Сучасна дизайнерська освіта: досвід, проблеми // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2000. – 487 с.

36. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі в кін. ХХ ст.: дис. докт. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Людмила Прокопівна Пуховська; Ін-т пед. і психол. освіти АНП України. – К., 1998. – 354 с.

37. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти / В.О. Радкевич // Професійно-технічна освіта. – 2000. – № 2. – С.43-47.

38. Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти/ В. Огнев'юк// Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : [монографія] / За ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. – С. 61–106.

39. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П.Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

40. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О.М. Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1»ТОВ, 2005. – 404 с.

41. Сисоєва С. О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти/ С.О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : зб. наук. праць/ за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – у 2-х ч. – К.: [б.в.], 2001. – Ч.1. – С. 45-54.

42. Смірнова О.О. Структура художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Смірнова О.О. // Молодь і ринок – 2008. – №3(38). – С. 98-103.

43. Соколова І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: Монографія/ За ред. С.О. Сисоєвої. – Маріуполь – Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 400с.

44. Сухомлинський В. А. Избранные произведения: в 5-ти т. / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1979. – Т. 2: Формирование коммунистических

убеждений молодого поколения. Как воспитать настоящего человека. Сто советов учителю. 1979–1980. – 720 с.

45. Черепанова С.О. Родознавчий потенціал філософії освіти. Повноліття в Україні – ідея державності як соціальний виклик / С.О. Черепанова // Future Human Image. – Київ, 2015. – № 2 (5). – С. 58–92.

46. Шапран О.І. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя/ О.І. Шапран // Рідна школа. – 2007. - № 9. – С. 31-33.

47. Шинкарук В. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України / В. Шинкарук, Х. Чаковський, К. Метешкін // Вища школа. – 2008. – № 9. – С. 12-19.

48. Щербаковський М. Г. Методологія дослідження феномена судових експертиз / М.Г. Щербаковський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Сєверодонецьк, 2016. – № 3 (75). – С. 133–142.

49. Lewowicki Tadeusz. Problemy kształcenia i pracy nauczycieli Instytut Technologii Eksploatacji. – Pań Stwowy Instytut Badawczy, War szawa. – Radom, 2007. – 148 s.

50. Podnoszenie jakości nauczania i uczenia się w szkołach wyższych w Europie. Grupa wysokiego szczebla do spraw modernizacji szkolnictwa wyższego Sprawozdanie dla Komisji Europejskiej. – Warszawa : Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2013. – 80 s.

51. Reichert S. Trends in Learning Structures in European Higher Education III / Reichert S., Tauch C. – European University Association. – P. 36-60.

## **Зміст**

<b>МЕТА, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ .....</b>	<b>3</b>
<b>ТЕМА 1. Суть методології, її місце та роль в освіті.....</b>	<b>5</b>
<b>ТЕМА 2. Рівні методологічних підходів.....</b>	<b>8</b>
<b>ТЕМА 3. Нова парадигма освіти.....</b>	<b>14</b>
<b>ТЕМА 4. Реформування освіти.....</b>	<b>20</b>
<b>Рекомендована література.....</b>	<b>33</b>

**ЮЛІЯ КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК**

**«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ  
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»**

*Науково-методична розробка*

Підписано до друку 14.11.2018 р. Формат 60 x 84/16.

Авт. арк. 2. Наклад 100 пр. Зам. 95.

м. Львів, вул. Кривоноса, 10.